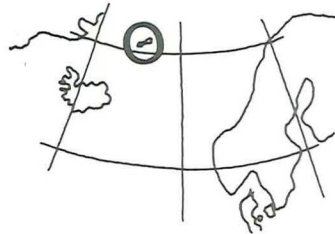
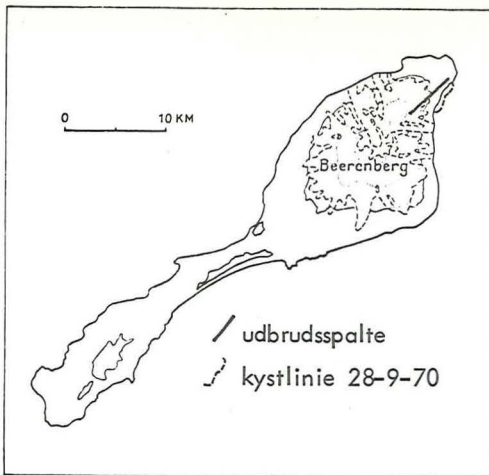

Vulkanudbrud på Jan Mayen

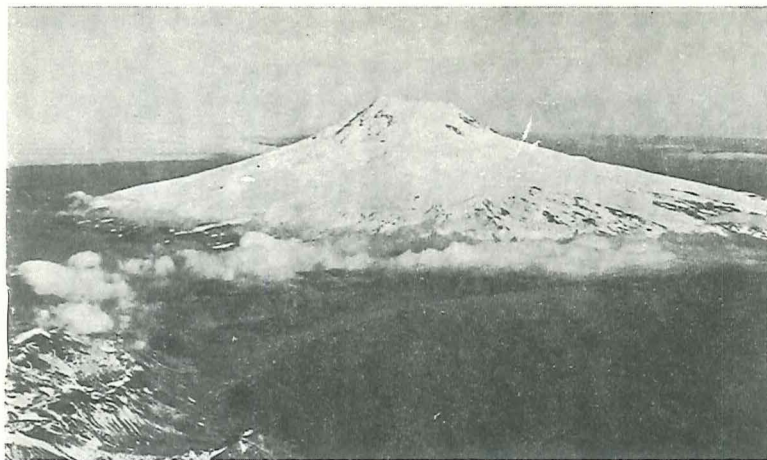
Den 19. september 1970 kunne et norsk fly under overflyvning af Jan Mayen i Grønlandshavet (se kort) rapportere, at der var et udbrud i gang på flanken af den 2277 meter høje, sneklædte vulkan, Beerenberg, den nordligste af verdens store vulkaner.

De 39 personer, der opholdt sig på øen, evakueredes dagen efter - de vendte dog tilbage efter få dages forløb, og geologer fra Norsk Polarinstitut beredte sig til nye undersøgelser af Norges eneste vulkan. To små jordskælv nordøst for Jan Mayen var blevet registreret på den seismiske station i Uppsala den 18. september, og et registreredes i Bergen den 19. september. Små jordskælv er almindelige på øen, ligesom vanddamp og kuldioxid stiger op gennem spalter og minder om, at undergrunden stadig er levende.

Beerenberg har været i hviletilstand gennem hundreder af år, dog har der været rapporter fra hvalfangere, som i 1732 og 1818 mente at have iagttaget udbrud på vulkanens sydlige flanke.

Om morgenen den 20. september nåede en sky af damp og aske en højde af cirka 9000 meter. Skyen kunne iagttages fra en afstand af indtil 100 sømil fra øen. Havets overfladetemperatur er sædvanligvis 1° C, men denne dag målttes 13° C i en afstand af syv sømil fra Jan Mayen. Ved udbruddet åbnedes en 5-6 km lang spalte på vulkanens nordøstlige flanke. Spalten, der har retning N 40° Ø, begynder i cirka 1000 meters højde over havet og ender cirka 40 meter over havet. Aktiviteten koncentreredes om fem kratere i denne spalte.

Efter to dages forløb ophørte udbruddets eksplosionsprægede afsnit, og tyndtflydende basaltisk lava begyndte at strømme mod øst ud i havet, hvor der langs kysten opbyggedes en slags platform, cirka 500 meter bred og 3,5 km lang. Ved lavafronten målttes havvandets overfladetemperatur op til 39° C. Lavaens udstrømning i havet synes ikke i første omgang at have generet dyrelivet. Store flokke af søfugle svømmede rundt i det varme havvand, og der blev ikke fundet døde fisk.

Efter Ottar, 56.

Beerenbergs top er dækket af en iskalot, hvorfra over 20 gletschere strækker sig over vulkanens sider, nogle når helt ned til havniveau. Ved udbruddet smeltede store mængder is, og der opstod jøkelløb, som vi også kender det fra gletscher-dækkede vulkaner på Island. Udbrudsaktiviteten varede cirka 3 måneder. Inden julen 1970 var vulkanen igen faldet til ro.

Jan Mayen er den nordligste af de vulkanske øer, som rejser sig fra den Midtatlantiske ryg. Den ensomt beliggende ø, der befinder sig på højde med Nordkap, ligger cirka 430 km øst for Scoresbysund i Østgrønland og 550 km NNØ for Island. Den måler 54 gange 16 km med den lange akse orienteret i NØ-SV-retning, og øen er netop beliggende i skæringspunktet mellem Jan Mayen brudzonen og den nordøstlige del af det undersøiske islandske plateau.

Jan Mayen er helt igennem af vulkansk oprindelse, og dens undersøiske fundament er opbygget ved en række basaltiske spalteudbrud, antagelig fra midten af Tertiærtiden til tidlig Kvartærtid. Selve Beerenberg, der danner hele den nordlige del af øen, anses for at være færdigdannet for mindst 5-6 tusind år siden, og der har sandsynligvis ikke været aktivitet i hovedkrateret i flere tusind år. Størstedelen af vulkanen er opbygget i fire stadier: Først skete der en række eksplosive udbrud langs et spaltet-system, som gav vulkanen en langstrakt form i spalternes retning, N 40° Ø. Dernæst aflejredes et tykt lag pimpsten på bjergets sydflanke under et gigantisk udbrud. Tredie stadium omfatter en periode med en udbrudstype svarende til Hawaii's, herunder dannedes en stor skjoldformet vulkan, og endelig opbyggedes der oven på denne en keglevulkan.

Bjergarternes kemiske sammensætning har vekslet en smule fra udbrud til udbrud i tidens løb. Jan Mayen er enestående blandt Atlantens vulkanøer, fordi der på øen forekommer store mængder af ankaramit, en basalt, der er særlig rig på mineralerne olivin og pyroxen.

Den fornyede vulkanske aktivitet vil sikkert betyde et intensiveret studium af Jan Mayen og dens tilknytning til de store strukturer i det nordatlantiske område.

Preben Jensen